

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРОЕКТУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зміни, які відбулися в погляді на призначення вчителя в сучасному світі, призвели до перегрупування в ієрархії тих функцій, які він виконує у процесі реалізації власної професійної діяльності. Якщо до недавнього часу пріоритетним напрямом в діяльності вчителя вважався переказ інформації під час навчально-виховного процесу (ведучим компонентом професійної діяльності вчителя був пояснювально-інформаційний), а відношення між учителем та учнем будувалися на об'єктно-суб'єктній основі, то сьогодні, коли відносини між вчителем та учнем повинні будуватися на суб'єктно-суб'єктній основі, учитель виконує роль керівника всього навчально-виховного процесу [1]. А це означає, насамперед, що він координує як пізнавальну діяльність учнів, так й організацію власної професійної діяльності відповідно до поставлених педагогічних цілей, умов, в яких він працює. Тому на перший план у професійній діяльності вчителя виходить реалізація таких функціональних компонентів, як організаційний, конструктивно – проектувальний, комунікативний та ін. Для успішної реалізації цих функцій майбутній учитель повинен володіти відповідними вміннями, які формуються в нього у процесі навчання в педагогічних закладах різного рівня. Визначаючи зміст цих умінь, більшість дослідників зазначають, що саме їх сформованість у майбутніх вчителів, дозволить їм здійснювати діяльність на високому професійному рівні [2]. Окреме місце, на наш погляд, займає підготовка майбутніх вчителів до проектувальної діяльності.

Здійснений нами аналіз Державних освітніх стандартів підготовки фахівців педагогічного профілю за певними спеціальностями (“Початкове навчання”, “Історія”, “Математика”, “Фізика”), які діють в освітньому просторі України, за проблемою дисертаційного дослідження дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, підготовка до проектування педагогічної діяльності не має самостійної значущості, тобто є втіленою (здійснюється) окремими аспектами в сукупності навчальних дисциплін, які викладаються у вищих педагогічних закладах.

По-друге, підготовка майбутніх фахівців педагогічного профілю до проектування має прикладний характер. Це виражається в тому, що у студентів формуються вміння здійснювати проектування окремих педагогічних об'єктів.

Таке положення у підготовці майбутніх учителів до проектувальної діяльності у вищих педагогічних закладах призводить до того, що практичні працівники школи відчують значні труднощі у створенні педагогічних об'єктів різного рівня [3]. Для розв'язання цієї проблеми, на наш погляд, необхідно введення в систему підготовки майбутніх учителів за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр” такого компоненту, який забезпечував би формування в них відповідних умінь та навичок у галузі педагогічного проектування.

У зв'язку з цим постає необхідність концептуального й методологічного розгляду цього компоненту як самостійної складової вищої педагогічної освіти в Україні.

Теоретико-методологічний аналіз наукових робіт з проблеми дослідження ([3], [4], [5], [6] та ін.) свідчать, що розробка наукових основ підготовки майбутніх фахівців педагогічного профілю до проектувальної діяльності знаходиться на початковому етапі.

Серед праць, присвячених підготовці майбутніх учителів до проектування педагогічних об'єктів різного типу певний інтерес викликає дослідження Г.О.Лебедевої. За зауваженням науковця, загальним принципом сучасної технології підготовки майбутніх учителів до проектування будь-яких педагогічних об'єктів є надання студентам можливості виробляти власну траєкторію професійної підготовки та займати позицію особистісної відповідальності за результати своєї праці [3].

На наш погляд, саме такій підхід у підготовці майбутніх фахівців до проектувальної діяльності відповідає тим вимогам, які висунуті до стандарту підготовки фахівців у системі вищої освіти згідно з європейським стандартом, і дозволяють досягти загальної мети системи вищої освіти в цілому – формування творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до саморозвитку, самовдосконалення.

Підкреслюючи технологічність процесу навчання щодо педагогічного проектування, визначається неперервність цього процесу, відмічаючи, що досвід педагогічного проектування, який отримують студенти у процесі вивчення певного навчального курсу, дозволить досягнути високого рівня професійної підготовки за умов подальшого відпрацювання здобутих проектувальних умінь за допомогою окремих методик окремих студентів – у “педагогічних майстернях”.

Серед подальших завдань, які потребують свого розв'язання, Г.О. Лебедева виокремлює спеціальне дослідження спадкоємності та взаємозв'язку змісту різноманітних дисциплін, які забезпечують формування у студентів проектувальних умінь.

Актуальною для практики педагогічної освіти, на думку автора, є проблема навчання проектуванню особистісно орієнтованих ситуацій та реалізації гуманістичних принципів під час взаємодії з дітьми.

Ця проблема є предметом наукового дослідження В.Я. Ляудиса, присвяченого розробці й обґрунтуванню принципів та методів проектування навчально-виховної ситуації у вузі [7].

Необхідно зауважити, що більшість досліджень з цієї проблеми мають прикладний характер, тобто стосуються окремих питань підготовки майбутніх учителів до проектування окремих педагогічних об'єктів [4], [5], [8].

Слід відзначити наукову роботу Г.О.Муравйової, яка є підсумком самодостатнього дослідження науковця в галузі підготовки майбутніх та практичних педагогів до проектування власних технологій навчання школярів [5].

Дослідницею розроблено науково-методологічні основи підготовки майбутніх та практичних учителів до проектування власної, авторської технології навчання школярів у загальноосвітніх закладах. Підготовка здійснюється під час викладання навчального курсу “Проектування технологій навчання”.

Автор підкреслює, що спецкурс “Проектування технологій навчання” в однаковій мірі може бути використаний на етапі підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах як складова частина психолого-педагогічної підготовки вчителя або як навчальний курс за вибором, а в системі підвищення кваліфікації вчителів як шлях засвоєння слухачами нових технологічних засобів навчання, корегування та вдосконалення професійних умінь проектування та реалізації сукупності загальновідомих, стандартних технологічних засобів та прийомів навчання, а також для поширення й поглиблення педагогічних знань з певної проблеми. Це є відображенням загальної мети – допомогти студентам педвузу та вчителям у засвоєнні діяльності дидактичного проектування та організації навчального процесу з використанням сучасних технологічних засобів навчання; завдань – дослідити сутність понять “технологія навчання”, “технологічний засіб навчання”; ознайомити з розробленими та тими, що використовуються у середній загальноосвітній школі технологічними засобами навчання; сформувати вміння проектувати та конструювати різноманітні технології навчання; розвивати професійні навички організації навчального процесу засобами мікронавчання та імітаційного моделювання; та ведучої ідеї навчального курсу – інтерпретації проектування; як окремого виду професійної діяльності вчителя, а технології навчання – як результату проектування вчителем навчального процесу, які визначають, насамперед, зміст підготовки студентів педвузу та вчителів до проектування певного педагогічного об’єкту.

У системі підготовки до проектування технологій навчання, за поглядами Г.О.Муравйової, навчальний (освітній) процес повинен бути організований таким чином, щоб сприяти збільшенню складової частини, пов’язаної з самостійною пізнавальною діяльністю студентів педвузу та вчителів в системі підвищення кваліфікації. Призначення викладача ВНЗ у навчальному процесі в такому підході полягає в організації, керівництві та корегуванні самостійної пізнавальної діяльності слухачів навчального курсу. Передбачені змістом навчальної підготовки такі форми організації взаємодії її об’єктів та суб’єктів у вищих навчальних закладах, як лекційні, семінарські та практичні заняття [5].

Формуванню проектувальних умінь педагога як основи самоорганізуючого процесу навчання присвячена наукова праця Т.П. Ільєвіч. У роботі пропонується загальнопедагогічна технологія проектування навчальних задач, яка дозволяє вчителю на основі сучасних можливостей та засобів навчання вдосконалювати педагогічну майстерність та організацію навчально-пізнавальної діяльності суб’єктів освітнього процесу [9].

Серед вітчизняних досліджень, присвячених проблемі підготовки майбутніх учителів до проектування певних педагогічних об’єктів, необхідно відмітити роботи В.І.Бондаря [4]. Підкреслюючи однофункціональність нормативних курсів психолого-педагогічного циклу, яка виявляється у відображенні педагогічної реальності в системі психолого-педагогічних понять і категорій, В.І.Бондарь відзначає той факт, що їх вивчення не надає можливості студентам вищих педагогічних навчальних закладів у майбутній професійній діяльності успішно здійснювати конструктивно-проектувальну функцію. Останнє зумовлюється, за зауваженням науковця, слабкістю реалізації у межах певних дисциплін конструктивно-аналітичної функції, здійснення якої “Наука і освіта”, № 7-8, 2005

повинно сприяти формуванню в майбутніх учителів знань про зв’язки і залежності між компонентами будь-яких технологій навчання й виховання, що знаходяться в основі їхніх умінь та навичок проектування процесу засвоєння знань школярами, сприятимуть успішному формуванню їхніх умінь та навичок у галузі проектування процесу засвоєння знань школярами. На думку науковця, цю функцію слабо виконує й методика викладання окремих предметів.

Визначаючи ступеневий характер підготовки педагогічних кадрів, дослідник підкреслює актуальність в цих умовах проблеми педагогічної освіти на різному кваліфікаційному рівні: бакалавр з педагогіки, спеціаліст і магістр. За зауваженням В.І.Бондаря, означену проблему можна розв’язати за допомогою створення та введення в систему вищої педагогічної освіти спеціально створених курсів з педагогіки, призначених для поглибленого вивчення педагогіки, формування в майбутніх спеціалістів та магістрів педагогіки важливих професійних умінь, зміст і методика засвоєння яких не знайшли свого висвітлення в посібниках з педагогіки. Підкреслюючи їхній технологічний характер, зауважимо, що мова йде про розвиток умінь прогнозувати педагогічну діяльність, проектувати технології навчання й виховання, аналізувати результати педагогічної діяльності.

Спроба вирішення цього питання здійснена В.І.Бондарем за допомогою обґрунтування теоретичного й технологічного аспектів формування в майбутніх учителів відповідних умінь та навичок: подається навчально-тематичний план спецкурсу, розкривається зміст кожної лекції, висвітлюється технологія поетапного формування відповідних професійних умінь на практичних або лабораторних заняттях. Має місце продумана система завдань для самостійної роботи студентів на заняттях і вдома.

Серед новацій у побудові підготовки майбутніх фахівців педагогічного профілю до проектувальної діяльності слід відмітити матричний підхід до модулювання різного рівня педагогічних систем, оригінальне розв’язування дидактичних проблем засобами діяльнісного й системного підходів до проектування педагогічної діяльності вчителя, аналізу уроку як системи тощо [4].

Поширення поглядів на позицію, яку повинен займати вчитель у сучасному світі, а саме, управлінську та дослідницько-пошукову, зумовили звернення уваги науковців до певних аспектів технології проектування новітніх освітніх систем ([9] та ін.), проектування навчальної літератури, а саме – дидактичних основ цього процесу [8] та ін.

Водночас аналіз відповідної науково-педагогічної літератури свідчить, що більшість цих досліджень спрямовані на практичних учителів, насамперед, - на підвищення їхньої професійного професіоналізму й не адаптовані до майбутніх фахівців педагогічного профілю.

Узагальнення наукової літератури щодо підготовки майбутніх учителів до проектування педагогічних об’єктів різного типу свідчить про те, що більшість дослідників не визначають поняття “підготовка до проектування”, але надають загальну характеристику тих знань, умінь, навичок та особистісних якостей, якими повинен володіти майбутній педагог, здійснюючий проектувальну діяльність.

Проведене теоретичне дослідження стану підготовки майбутніх учителів до здійснення ними педагогічного проектування підтвердив наше припущення про те, що сьогодні не існує єдиної

концепції (єдиного підходу) щодо підготовки майбутніх фахівців педагогічного профілю до проєктувальної діяльності. Підтвердженням цього є різноманітність поглядів на організацію цього процесу в системі вищої педагогічної системи.

У цих умовах постає завдання теоретично обґрунтувати нову модель підготовки майбутніх вчителів, яка б містила у собі як окрему складову цілісну підготовку до проєктування професійно-педагогічної діяльності. Початковий етап вирішення цього завдання передбачає визначення поняття “процес підготовки майбутніх учителів до проєктувальної діяльності”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамушенко та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
2. *Коротов В.М.* Педагогическое проектирование и диагностика. – М.: Изд – во УРАО, 1999. – С. 153, 170.
3. *Лебедева Г.А.* Технология обучения педагогическому проектированию // Педагогика. – 2002. - №1.- с. 68 – 75.
4. *Бондарь В.І.* Дидактика: ефективні технології навчання студентів. - К.: “Вересень”, 1996. – 129 с.
5. *Муравьёва Г.Е.* Проектирование технологий обучения: Учебное пособие для студентов и преподавателей педагогических вузов, слушателей и преподавателей курсов повышения квалификации учителей. – Иваново: ИПКиППК, 2001. – 124 с.

Подано до редакції 10.11.05

РЕЗЮМЕ

В статье представлен теоретический анализ подготовки будущих учителей к проективной деятельности в системе высшего педагогического образования.

SUMMARY

The article suggests theoretic analysis of training future teachers for projective activity in the system of higher pedagogical education.

Узагальнюючи систему підходів до цього питання, ми визначаємо процес підготовки майбутніх вчителів до проєктувальної діяльності як спеціальним образом організований процес освіти та самоосвіти студентів, результатом якого є певний рівень готовності майбутніх учителів до здійснення ними проєктувальної діяльності.

Визначення цього поняття є початковим етапом у розв’язанні сукупності завдань теоретичної та практико-орієнтованої спрямованості, пов’язаних з підготовкою майбутніх фахівців педагогічного профілю до проєктувальної діяльності, які є досить актуальними сьогодні і тому потребують негайного вирішення.

6. *Брюханова Н.* Навчання студентів проєктуванню дидактичного матеріалу. / Новий колегіум. – № 3. – 2004.

7. *Ляудис В.Я.* Принципы и методы проектирования учебно-вспитательной ситуации в вузе // Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. – М.: Изд – во УРАО, 2000. – С. 47 – 78.

8. *Дорофеев А.А.* Дидактические основы проектирования учебной литературы по дисциплинам специальности технического университета. - М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2002.- 272 с.

9. *Мармаза О.І.* Проектний підхід до управління навчальним закладом. – Х.: Видав. гр. “Основа”, 2003. – 80 с..